

Erwin A. Kamp

Waarom ik humanist ben...

Essay over de betekenis om zelf zin aan het leven te geven

Uitgeverij Eburon

Utrecht, 2020

Titel	Waarom ik humanist ben...
Auteur	Erwin A. Kamp
ISBN	978-94-6301-313-0
Omslagontwerp	Joshua D. Kamp
Drukwerk	Eburon, Utrecht
	Tweede druk, oktober 2020

© 2020, Erwin A. Kamp

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of auteur.

www.erwinkamp.nl

Wat is een humanist?

Nederlands bekendste humanist is Desiderius Erasmus van Rotterdam. Erasmus leeft aan het eind vijftiende, begin zestiende eeuw en wordt al in zijn tijd als een groot filosoof en schrijver gezien. Wat hem onderscheidt van anderen, is dat hij samen met een kleine groep geleerden belangstelling toont in de klassieken. Erasmus bestudeert werken van Griekse en Romeinse denkers die lange tijd in de vergetelheid zijn geraakt. Hij brengt oude inzichten weer tot leven door zelf te gaan schrijven. Erasmus vindt het belangrijk dat mensen in vrijheid onderzoek kunnen doen en dat zij hun ideeën kunnen ontwikkelen. Daarnaast heeft hij door zijn uitgebreide kennis en wijsheid ook kritiek op de rooms-katholieke kerk, ondanks dat hijzelf tot priester is gewijd. Erasmus is verbonden aan de rooms-katholieke kerk, zoals zoveel mensen in zijn tijd, en is als zodanig christen.

Toch wordt hij een humanist genoemd. Het woord humanist verwijst dan vooral in die tijd naar geleerden die kennis hebben van het Grieks en Latijn en de klassieke literatuur bestuderen. Zij gebruiken de Bijbel als kennisbron en halen hun kennis daarnaast uit andere bronnen. Ook zijn kritische houding ten opzichte van de rooms-katholieke kerk als organisatie met zijn leerstellingen, dogma's en zelf verrijkende activiteiten, maakt dat Erasmus humanist kan worden genoemd.

Een tweede bekende Nederlandse humanist is Baruch Spinoza. Spinoza leeft in de zeventiende eeuw in Amsterdam. Hij houdt zich met filosofie, wiskunde, ethiek en politiek bezig. Daarnaast is hij lenzenslijper. Zijn ouders zijn eerder uit

Portugal gevlucht en vinden in Nederland een verdraagzaam klimaat ten aanzien van hun joodse levensbeschouwelijke achtergrond. Spinoza stelt dat God en natuur hetzelfde zijn. Hij ontkent iedere vorm van openbaring of profetie en accepteert alleen verklaringen die gebaseerd zijn op de rede. Verder vindt hij dat de macht van de staat nooit aan een enkeling toevertrouwd mag worden. Vanwege zijn kritiek op de gevestigde godsdienst en zijn pleidooi voor een samenleving en moraal gebaseerd op een seculiere grondslag, kan Spinoza als een humanist worden gezien.

Erasmus en Spinoza zouden zichzelf tijdens hun leven waarschijnlijk nooit humanist hebben genoemd. Sterker nog, het woord als zodanig was niet eens in gebruik om iemand zijn levensbeschouwelijke manier van denken aan te duiden. Zij staan echter wel in een humanistische traditie. Die traditie wordt gekenmerkt door een onafhankelijke en vrijzinnige manier van reflecteren. Hierin wordt de onbetwifelbaarheid van de waarheid van een autoriteit, in dit geval God en leerstellingen vanuit de Bijbel en de kerk, ter discussie gesteld. Het vertrekpunt van het denken van Erasmus en Spinoza is de individuele mens met een eigen geweten en niet God.

Het woord *humanisme* wordt pas in 1808 voorgesteld door de Duitse filosoof Friedrich Immanuel Niethammer als *Humanismus*. De term verwijst in die tijd vooral naar de pedagogische kant van menswording. *Humanismus* komt na 1840 in het Nederlands vaker voor. Enkele decennia later verandert het in *humanisme* en krijgt dan ook een levensbeschouwelijke betekenis als alternatief voor het overheersende protestantse christendom in Nederland. Het zijn vooral Allard Pierson en Spinozakenner Johannes

van Vloten die het woord humanisme een seculier, niet religieus fundament geven. Vandaag de dag noemen we in Nederland iemand een humanist als deze persoon het humanistische gedachtegoed onderschrijft en zijn of haar leven daar naar inricht. We kunnen nu de vraag stellen waaruit bestaat dit gedachtegoed in onze tijd eigenlijk en wie bepaalt dit? Om bij deze laatste vraag te beginnen; in 1946 is het Humanistisch Verbond (HV) in ons land opgericht. Enkele vooraanstaande initiatiefnemers zoals: Jaap van Praag, Jan Brandt Corstius en Garmt Stuiveling waren in de Tweede Wereldoorlog tot de conclusie gekomen dat er een weerwoord moest komen op wat zij het 'geestelijk nihilisme' noemden. Daarnaast werden niet godsdienstige mensen in ons land in die tijd nog steeds achtergesteld. Doelstelling van het HV is vanaf de eerste jaren van oprichting: het verenigen van alle humanisten en het verdiepen, verbreiden en verdedigen van de humanistische levensovertuiging.

Om antwoord te kunnen geven op de vraag waaruit het huidige gedachtegoed bestaat, vind ik een aanzet hiertoe in de laatste beginselverklaring van het Humanistisch Verbond uit 1973: *'Het humanisme is de levensovertuiging die probeert leven en wereld te begrijpen uitsluitend met menselijke vermogens. Het acht wezenlijk voor de mens zijn vermogen tot onderscheidend oordelen, waarvoor niets of niemand buiten hem verantwoordelijk kan worden gesteld. Het humanisme wordt gekenmerkt door:*

- 1. de voortdurende bereidheid zich in denken en doen naar normen van redelijkheid en zedelijkheid te verantwoorden;*
- 2. de helpende zorg voor de medemens om hem in staat te stellen zich te ontplooien tot een volwaardig bestaan in zelfbestemming;*

3. *het streven naar een samenleving waar vrijheid, gerechtigheid, verdraagzaamheid, eerbied voor de menselijke waardigheid en medemenselijkheid centraal staan.*' (tekst 'Beginselverklaring 1973').

Er gaan al langere tijd stemmen op om deze beginselverklaring te herzien maar ik heb tot nu toe geen teksten en voorstellen gezien die een meer accurate omschrijving geven van het humanisme. In de tekst *Eigentijds humanisme*, uitgegeven door het Humanistisch Verbond in 2010 wordt een actuele uitwerking van de beginselverklaring gegeven. *'Ten eerste is het humanisme een levensbeschouwing die wordt gevormd, gevoed en geïnspireerd door de mens, diens vermogens en diens waardigheid. Humanisten gaan ervan uit dat mensen natuurlijke wezens zijn (verbonden en voortkomend uit de natuur), met geestelijke vermogens die hen in staat stellen een goed, mooi, vrij en waardig leven te leiden. De mens moet het met dit leven en deze wereld doen. Dit is voor humanisten een uitgangspunt voor groei en ontwikkeling.*

Ten tweede is het humanisme een moreel en politiek streven. Humanisten streven een humane samenleving na die is gebaseerd op menselijke waardigheid. De Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens vormt een belangrijke morele en politieke leidraad. Ieder mens is een uniek sociaal wezen. Hoewel ieder mens geboren wordt en opgroeit in een bepaalde cultuur, en deze cultuur onderdeel uitmaakt van ieders eigenheid, gaat de vrijheid van het individu moreel gezien vooraf aan de vrijheid van groepen en tradities.

Ten derde omvat het humanisme een streven naar een goed, mooi en zinvol persoonlijk bestaan. In de traditie van het humanisme wordt gesproken over de ontwikkeling tot 'hogere menselijkheid', 'vorming' (ook wel Bildung) en 'levenskunst'. Idealen zijn onder meer aandacht voor schoonheid, het herkennen van en omgaan met morele dilemma's en de ontwikkeling van verbeeldingskracht en nieuwsgierigheid. Het ontwikkelen van autonomie is voor humanisten belangrijk. Autonomie betekent niet alleen vrijheid maar ook de vormgeving van een authentiek leven waarin iemand zich ontwikkelt en ontplooit.' (tekst 'Eigentijds humanisme', 2010).

Mensen hoeven geen lid te zijn van het Humanistisch Verbond om zichzelf humanist te noemen. Dat is ieders eigen vrije keuze. Als zij zich kunnen vinden in de uitgangspunten van de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond zouden zij zichzelf humanist kunnen noemen. Wat wel duidelijk is aan bovenstaande beschrijving, is dat de omschrijving van humanisme en de aanduiding van wie of wat een humanist is, geen vaststaand gegeven is. De betekenis en inhoud ontwikkelt zich in de tijd, zoals alle inhouden van levensbeschouwingen en godsdiensten zich in de loop van de tijd ontwikkelen. In navolging van de beginselverklaring kom ik voor mijzelf tot de volgende typerende kenmerken van een humanist.

Een humanist gaat uit van de eigen kracht van de mens

Mensen zijn unieke sociale wezens en zijn tot veel mogelijkheden en handelingen in staat. Uitgaan van de eigen kracht van de mens betekent voor